

DENOV TUMAN DAVLAT ARXIVI TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI FAOLIYATI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Xursanova Farangiz Ulug‘bek qizi

Email: farangizxursanovanova80@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Denov tuman davlat arxivining tashkil topish tarixi, uning shakllanish va rivojlanish bosqichlari hamda bugungi kundagi faoliyati tahlil etilgan. Arxivda saqlanayotgan Milliy arxiv fondi hujjatlarining tarkibi, ularni jamlash, hisobga olish, saqlash va foydalanishga taqdim etish jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, arxiv faoliyatida raqamlashtirish ishlari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining qo‘llanilishi hamda fuqarolarga ko‘rsatilayotgan xizmatlarning ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijasida Denov tuman davlat arxivining hudud tarixini o‘rganish, tarixiy merosni asrash va kelajak avlodlarga yetkazishdagi o‘rni ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Denov tumani, davlat arxivi, arxiv hujjatlari, Milliy arxiv fondi, tarixiy manbalar, raqamlashtirish, arxiv xizmati.

Аннотация: В данной статье рассматриваются история создания Деновского районного государственного архива, основные этапы его становления и развития, а также современная деятельность учреждения. Проанализированы состав документов Национального архивного фонда, процессы их комплектования, учёта, хранения и использования. Особое внимание уделено вопросам цифровизации архивных документов, внедрению современных информационно коммуникационных технологий и совершенствованию архивных услуг для населения. В результате исследования раскрыта роль Деновского районного государственного архива в сохранении исторического наследия и изучении истории региона.

Ключевые слова: Деновский район, государственный архив, архивные документы, Национальный архивный фонд, исторические источники, цифровизация, архивные услуги.

Abstract: This article examines the history of the Denov District State Archive, its establishment and development, as well as its current activities. The study analyzes the composition of the documents preserved in the National Archival Fund and highlights the processes of acquisition, registration, preservation, and public access. Special attention is paid to the digitization of archival materials, the implementation of modern information and communication technologies, and the improvement of archival services provided to citizens. The research reveals the significant role of the Denov District State Archive in preserving historical heritage and promoting the study of regional history.

Keywords: Denov District, State Archive, archival documents, National Archival Fund, historical sources, digitization, archival services.

Kirish: Arxivlar har qanday jamiyatning tarixiy xotirasini saqlovchi muhim muassasalardan biri hisoblanadi. Ularda davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, ijtimoiy hayot, madaniyat va boshqa sohalarga oid qimmatli hujjatlar jamlanib, kelajak avlodlar uchun asrab-avaylanadi. Shu jihatdan davlat arxivlari nafaqat tarixiy manbalarni saqlash, balki ilmiy tadqiqotlar olib borish, fuqarolarning huquqiy manfaatlarini ta'minlash hamda milliy merosni avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida arxiv ishini rivojlantirish va arxiv hujjatlarini saqlash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizdagi davlat arxivlari qatorida Denov tuman davlat arxivi ham hudud tarixiga oid boy hujjatlarni saqlab kelayotgan muassasalardan biridir. Mazkur arxiv 1934-yilda tashkil etilgan bo'lib, uzoq yillar davomida Surxondaryo viloyati va Denov tumani tarixiga oid muhim hujjatlarni jamlash, saqlash hamda ulardan foydalanishni tashkil etib kelmoqda.

Asosiy qism: 1918-yil 1-iyunda RSFSR hukumati tomonidan "Arxiv ishini qayta ko'rish va markazlashtirish to'g'risida"gi dekret qabul qilindi. Ushbu hujjat arxiv ishini

davlat darajasida tartibga solish va markazlashtirishga qaratilgan muhim huquqiy asoslardan biri bo'ldi. Shundan kelib chiqib, Turkiston Respublikasi Markaziy Ijroiya Qo'mitasi 1919-yil 5-noyabrda "Arxiv ishini qayta ko'rish va markazlashtirish to'g'risida" qaror qabul qildi. Bu qaror Turkiston hududida arxiv tizimini shakllantirish va hujjatlarni yagona tartibda saqlash ishlarini yo'lga qo'yishda muhim ahamiyat kasb etdi. Turkiston Respublikasi Markaziy Ijroiya Qo'mitasining 1934-yil 19-noyabrdagi №16/86 va №6-sonli qarorlariga asosan Denov tumanida O'zbekiston Markaziy arxiv boshqarmasining tumanlararo bo'limi tashkil etildi. Ushbu bo'lim Denov, Qumqo'rg'on, Sho'rchi, Oltinsoy, Sariosiyo va Uzun tumanlariga xizmat ko'rsatishi belgilangan edi. 1934-yil 21-dekabrda O'zSSR Markaziy Ijroiya Qo'mitasi qaroriga muvofiq Denov tumanlararo arxiv bo'limi qayta tashkil etildi.¹ Shu tariqa Denov hududida arxiv tizimining mustaqil shakllanish jarayoni boshlandi. Denov tumani qadimiy tarixga ega bo'lib, moddiy va ma'naviy madaniyat izlarini o'zida mujassam etgan hudud hisoblanadi. Denov tuman davlat arxivi ham aynan shu boy tarixiy hududning hujjatlarini saqlash maqsadida 1934-yilda tashkil etilgan. Dastlabki davrda arxivga ko'plab hujjatlar viloyat davlat arxividan olib kelingan. Arxivning ilk rahbarlari va shtat tarkibi haqida aniq ma'lumotlar saqlanib qolmagan.

1934–1973-yillar davomida arxiv Denov tumanidagi Said Otaliq madrasasi binosida faoliyat yuritgan. Bu davrda hujjatlarni saqlash sharoitlari cheklangan bo'lsa-da, arxiv fondlari asta-sekin kengayib borgan. 1974-yildan boshlab Denov tuman (shahar) davlat arxivi yangi binoga ko'chirildi. Ushbu bino ilgari G'alaba kolxosi tomonidan mehmonxona sifatida qurilgan bo'lib, arxiv faoliyati uchun moslashtirilgan. Shu davrdan boshlab Denov arxivi bir vaqtning o'zida viloyatning bir qator tumanlariga — Sho'rchi, Qumqo'rg'on, Jarqo'rg'on, Sariosiyo, Oltinsoy va Uzun tumanlariga xizmat ko'rsatib kelgan. 1978-yil 3-martdagi №156-sonli farmoyishga asosan Sho'rchi tuman arxivi Denov tumanlararo arxividan ajratilib, mustaqil bo'lim sifatida faoliyat boshlagan. Keyinchalik ushbu arxiv Qumqo'rg'on va Oltinsoy tumanlariga ham xizmat ko'rsatgan. Tuman arxiv fondlarida 1920-yildan 2020-yilgacha bo'lgan davrga oid davlat boshqaruvi organlari, sud

---

¹ "O'zarxiv" agentligi Axborot xizmati. "O'zarxiv agentligi direktori Denov tumani davlat arxivi bugungi kun faoliyatini o'rgandi". archive.uz

va prokuratura idoralari, ta'lim, madaniyat va ma'rifat muassasalari, kasaba uyushmalari, xalq ta'limi, sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligi hamda sanoat korxonalari hujjatlari saqlanadi.² Ushbu hujjatlar Denov tumanining tarixiy rivojlanishi, madaniy hayoti, qurilish ishlari, qishloq xo'jaligi va mahalliy sanoat taraqqiyotini bosqichma-bosqich yoritib beradi. Arxiv hujjatlari o'zbek, rus, arab va lotin yozuvlarida yuritilgan bo'lib, bu hududning tarixiy va madaniy xilma-xilligini ko'rsatadi.

Denov tuman davlat arxivi O'zbekiston Respublikasi arxiv tizimining muhim bo'g'ini sifatida hudud tarixiga oid juda katta hajmdagi hujjatlarni saqlab keladi. Arxiv fondlarida 1920-yillardan boshlab hozirgi kungacha bo'lgan davrga oid davlat boshqaruvi organlari, sud va prokuratura idoralari, xalq ta'limi, sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligi hamda sanoat sohasiga oid hujjatlar jamlangan. Ushbu hujjatlar Denov tumanining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini o'rganishda asosiy manba hisoblanadi. Arxiv fondlari tarkibi murakkab va ko'p qirrali bo'lib, unda boshqaruv hujjatlari, shaxsiy tarkibga oid ma'lumotlar hamda alohida qimmatli tarixiy hujjatlar mavjud. Xususan, shaxsiy tarkib hujjatlari fuqarolarning mehnat faoliyati, ish staji va ta'lim jarayonlarini tasdiqlashda muhim huquqiy ahamiyatga ega. Shu sababli arxiv nafaqat tarixiy, balki amaliy xizmat ko'rsatuvchi muassasa sifatida ham faoliyat yuritadi.³

Denov tuman davlat arxivi fondlarining ilmiy ahamiyati shundaki, ular orqali hududning sovet davri va mustaqillik yillaridagi rivojlanish jarayonlarini bosqichma-bosqich o'rganish mumkin. Arxiv hujjatlari asosida qishloq xo'jaligi tizimidagi o'zgarishlar, sanoat korxonalarining shakllanishi, ta'lim va madaniyat sohasidagi islohotlar hamda aholi turmush darajasining o'zgarishi haqida aniq tarixiy xulosalar chiqarish imkoniyati mavjud. Shuningdek, arxiv hujjatlari tarixiy tadqiqotlar uchun birlamchi manba sifatida xizmat qiladi. Tarixchilar, tadqiqotchilar va talabalar ushbu hujjatlar orqali Denov tumani va umuman Surxondaryo viloyatining tarixiy rivojlanish

---

² DENOVI TUMAN DAVLAT ARXIVI davlat muassasasi haqidagi rasmiy ma'lumotlar. Orginfo.uz

³ "O'zarxiv" agentligi Axborot xizmati. *Denov tuman davlat arxivi faoliyati va fondlari haqida ma'lumotlar*. archive.uz

bosqichlarini ilmiy asosda o'rganadilar.⁴ Bu esa arxivning ilmiy tadqiqotlar uchun ahamiyatini yanada oshiradi. Arxivda saqlanayotgan hujjatlar turli yozuv tizimlarida — o'zbek, rus, arab va lotin yozuvlarida yuritilgan bo'lib, bu hudud tarixining turli davrlardagi madaniy va siyosiy jarayonlarini aks ettiradi. Bunday xilma-xillik hujjatlarning tarixiy qimmatini yanada oshiradi va ularni o'rganishda maxsus ilmiy yondashuvni talab etadi.⁵

Hozirgi kunda Denov tuman davlat arxivi O'zbekiston Respublikasi "O'zarxiv" agentligi tizimida faoliyat yurituvchi muhim hududiy muassasa hisoblanadi. Arxivning asosiy vazifasi hujjatlarni qabul qilish, saqlash, tartibga solish hamda fuqarolar va tashkilotlarga arxiv ma'lumotlarini taqdim etishdan iborat. Muassasa faoliyati davlat arxiv ishini rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy hujjatlar asosida olib boriladi. So'nggi yillarda arxiv tizimida raqamlashtirish jarayonlari keng joriy etilmoqda. Hujjatlarni elektron bazaga o'tkazish, ularni tezkor qidirish va fuqarolarga xizmat ko'rsatishni soddalashtirish bo'yicha ishlar amalga oshirilmoqda. Bu esa arxiv fondlaridan foydalanish samaradorligini oshirib, hujjatlarning uzoq muddat saqlanishini ta'minlaydi. Denov tuman davlat arxivi faoliyatida fuqarolarga arxiv ma'lumotnomalarini berish muhim o'rin tutadi. Xususan, mehnat staji, ish haqi, ta'lim va boshqa huquqiy hujjatlar bo'yicha so'rovlar ko'rib chiqiladi. Bu xizmatlar aholining ijtimoiy-huquqiy ehtiyojlarini qondirishda katta ahamiyatga ega. Shuningdek, arxiv muassasasida saqlovxonalarini modernizatsiya qilish, hujjatlarni xavfsiz saqlash sharoitlarini yaxshilash va yangi texnologiyalarni joriy etish ishlari olib borilmoqda. 2022-yildan boshlab Denov tumanida arxiv uchun zamonaviy bino qurilishi va davlat-xususiy sheriklik asosida yangi infratuzilma yaratish ishlari ham boshlangan. Kelgusida Denov tuman davlat arxivining asosiy istiqbolli yo'nalishlari sifatida to'liq raqamlashtirish, elektron arxiv xizmatlarini kengaytirish va tarixiy

---

⁴ DENOVA TUMAN DAVLAT ARXIVI davlat muassasasi. Rasmiy tashkilot ma'lumotlari (Orginfo).

<https://orginfo.uz/organization/3879b55decfd>

⁵ "O'zarxiv" agentligi axborot xizmati. Denov tuman davlat arxivi yangi bino va modernizatsiya ishlari haqida.

<https://archive.uz/post/9-iyun-xalqaro-arxivlar-kuni-munosabati-bilan-surxondaryo-viloyati-denov-tumanida-yangi-arxiv-binosining-ochilishiga-bagishlangan-tadbir>

hujjatlarni ilmiy muomalaga kengroq jalb etish belgilangan.⁶ Bu esa arxivning nafaqat saqlov muassasasi, balki ilmiy va ma'rifiy markaz sifatidagi rolini yanada kuchaytiradi.

Xulosa: Denov tuman davlat arxivi Surxondaryo viloyatining tarixiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishini o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan davlat muassasalaridan biridir. Arxivning tashkil topishi 1934-yilga borib taqalib, u dastlab tuman miqyosidagi davlat boshqaruvi hujjatlarini markazlashtirilgan tartibda saqlash maqsadida tashkil etilgan. Vaqt o'tishi bilan arxiv faoliyati kengayib, nafaqat Denov tumani, balki qo'shni hududlarga ham xizmat ko'rsatuvchi muhim ilmiy va amaliy markazga aylangan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Denov tuman davlat arxivi fondlarida 1920-yildan hozirgi kungacha bo'lgan davrga oid turli soha hujjatlari saqlanib kelinmoqda. Ushbu hujjatlar hududning iqtisodiy rivojlanishi, qishloq xo'jaligi, sanoat, ta'lim, madaniyat hamda boshqaruv tizimidagi o'zgarishlarni bosqichma-bosqich o'rganish imkonini beradi. Arxiv materiallari tarixiy manba sifatida ham, fuqarolarning ijtimoiy-huquqiy ehtiyojlarini qondirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "O'zarxiv" agentligi Axborot xizmati. "Denov tuman davlat arxivi faoliyati va bugungi holati". <https://archive.uz/post/ozarxiv-agentligi-direktori-denov-tumani-davlat-arxivi-bugungi-kun-faoliyatini-organdi>
2. Denov tuman davlat arxivi rasmiy ma'lumotlari (tashkilot pasporti). <https://orginfo.uz/organization/3879b55decfd>
3. O'zbekiston Respublikasi "Arxiv ishi to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/docs>
4. O'zbekiston Respublikasi "O'zarxiv" agentligi rasmiy portali. <https://archive.uz>

---

⁶ O'zbekiston arxiv tizimini rivojlantirish konsepsiyasi va raqamlashtirish yo'nalishlari (O'zarxiv materiallari). <https://archive.uz>

5. Surxondaryo viloyati arxiv tizimi va faoliyati haqida axborot materiallari.

<https://archive.uz>